

VEDR. "FREDERIK WIIS" SOM MÅNEDENS HISTORIE

Jeg har forsøgt at samle informationer om min oldefar, Frederik Wiis, der levede fra 1834 til 1915. Oplysningerne har jeg samlet i en beretning i 7 kapitler, samt forord og en afslutning i et "tilbageblik".

Det har ikke været helt let, og de femten år han tilbragte i Amerika ved jeg stort set ingenting om, så meget af det 10 sider lange kapitel om Amerika er antagelser og formodninger, støttet på de små bidder af information, der er dukket op.

Breve, dokumenter, endelige billeder af ham, har jeg ikke haft noget af, og har derfor ikke kunne støtte mig til. Så beretningen er baseret på det, som jeg har kunnet finde på internettet og i Rigsarkivet.

Jeg vil derfor blive meget taknemmelig, hvis der blandt læserne af "Månedens historie" skulle være nogle, der måske kunne bidrage: Påpege mangler eller ting, jeg har misforstået, eller måske ligefrem bidrage med nye faktuelle oplysninger. Eller bare kommentarer om godt eller skidt. Det ville glæde mig meget.

Min email er: arntwiis@gmail.com

Her er kapiteloverskrifterne. Kapitlerne vil - efter Lars Rosenfeldts afgørelse – efterhånden vil blive bragt som månedens historie på Læsø Museumsforenings hjemmeside.

1. FORORD (1 side)
2. OPVÆKST (5 sider)
3. HYRERNE (35 sider)
4. EJENDOMMEN (7 sider)
5. AMERIKA (10 sider)
6. SØSKENDE (8 sider)
7. FAMILIEN (11 sider)
8. ØEN (14 sider)
9. TILBAGEBLIKKET (2 sider)

Mangelen på information om personen, Frederik Wiis, har jeg forsøgt at kompensere lidt på ved hjælp af oplysninger om de omgivelser – blandt andet om skibene – som han har ageret i. Forhåbentlig vil I synes, at det er læseværdigt, og måske endda ligefrem en lille smule spændende

Med venlig hilsen
Arnt

Frederik Wiis

1834 – 1915

...en vax Læsøboer

En beretning om min oldefar

Arnt Jerup Wiis

6. SØSKENDE

Peder Nielsen Wiis fik i alt 11 børn, seks med sin første kone, Hanna Henriette Neuchs og fem med sin anden kone, Gertrud Høllet Bach. En var død som spæd, Charlotte Sophie Dorthea, som døde i 1829 knap halvandet år gammel. Hende mor var død et år tidligere. Det er meget tænkeligt, at der er sammenhæng mellem de to dødsfald. Så Frederik Wiis voksede op med 8 søskende, eftersom den ældste, Hanna Rebekka, var flyttet hjemmefra, da Frederik blev født. Hanna Rebekka var i øvrigt født i København, mens alle de øvrige børn blev født på Læsø.

Hanna Henriette Neuchs (1793-1828):

Hanna Rebekka Wiis (1815-1888)

Petrine Marie Wiis (1817-1887)

Niels Christopher Pedersen Wiis (1820-1841)

Henrik Anthon Nikolaj Dølner Wiis (1822-1857)

Hans Peder Pedersen Wiis (1825-1903)

Charlotte Sophie Dorthea Wiis (1827-1829)

Gjertrud Høllet Bach (1793-1885)

Gertrud Høllet Henriette Wiis (1829-1881)

Poul Bach Pedersen Wiis (1831-1900)

Kirstine Elisabeth Wiis (1832-1896)

Søren Frederik Christian Julius Pedersen Wiis (1834-1915)

Christian Israel Kønig Pedersen (1835-1887)

Det var ikke alle af de ti søskende, som det gik lige godt for, og specielt ikke for hans brødre. Det var kun halvdelen af Frederiks søskende, der blev gift og fik børn.

Hanna Rebekka Wiis, der var den ældste af alle Peter Nielsen Wiis' børn, boede hele sit voksenliv i Fredericia, hvor hun var gift med skræddermester Rasmus Truelsen Jørgensen. Af hendes 4 børn, der alle var piger, døde den ældste som spæd. Hendes mand, Rasmus, døde i 1859 som 54-årig af "lungetæring", som formentligt har været tuberkulose. Deres yngste datter Fanny var da 14 år gammel. Hanna Rebekka forsøgte åbenbart at forsætte forretningen efter Rasmus' død, i hvert fald kaldes hun i folketællingen for 1870 for "Modehandlerinde". Men åbenbart gik det ikke helt godt, for 10 år senere var hun flyttet fra ejendommen i Danmarksgade til et baghus i Bjergegade, og det fremgår af folketællingen i 1880, at hun ernærede sig ved "Fattigunderstøttelse". Datteren Fanny boede hos hende og forsøgte at forsætte familiefaget som "Syerske". Hanna Rebekka døde i 1888, 73 år gammel, af et "Apoplektisk Anfald".

Petrine Marie Wiis var det første af Peder Nielsen Wiis' børn, der var født på Læsø. Petrine Marie blev aldrig gift. Hun var "i huset" hele sit liv forskellige steder i landet, mest på Sjælland. Hun var det evige "Tjenestetyende", som hun kaldes i afgangslisten i Byrum sogns kirkebog i 1837. Turen gik til Aalborg, og senere til i København som tjenestepige. Siden avancerede hun og blev "Husjomfru", blandt andet hos godsforvalteren på Herlufsholm Stiftelsen ved Næstved. Derfra fortsatte hun til Odense, stadig som "Husjomfru" og derfra videre til Slagelse. Hun endte som "Tjenestepige" i København hos ægteparret Krøyer, som havde et brødudsalg på Østerbrogade. Der var ingen børn eller andre tjenestefolk hos Krøyers, som begge var midt i fyrrerne, mens Petrine Marie selv var 72 år gammel ved folketællingen i 1890. Til sidst begyndte helbredet at svigte og alderen at trykke, og hun fik en plads på Nicolai alderdomshjem i december 1891. Stedet var netop taget i brug som alderdomshjem samme år. Hun må være kommet derfra til Sankt Johannes Stiftelsen i København og hun kan muligvis være blevet dement, for fra Sankt Johannes Stiftelsen blev hun indlagt på Sankt Hans Hospital i oktober 1893. Her døde hun den 31. august, 1894, af lungebetændelse. Hun blev 77 år. Det var ikke meget jordisk gods hun efterlod sig, en kjole og et sjal og noget linned på Sankt Hans Hospital. På Nicolai alderdomshjem havde hun en kommode stående, nogle gangklæder og andre småeffekter, som blev vurderet til 6 kroner. Til gengæld var der et krav på 9 kroner, som begravelsen havde kostet. Hendes kontakt til sine øvrige søskende har

næppe været særlig hyppig. I en notits i Berlingske Tidende i april i 1896, efterlyses alle, der måtte have noget at fordre i boet, hvor arv og gæld ikke var vedgået.

Niels Christoffer Pedersen Wiis var Peder Nielsen Wiis' ældste søn og den første dreng i ægteskabet med Hanna Henriette. Da han blev døbt i kirken var det sognets spidser – på nær præsten – der stod faddere, og ved sin konfirmation fjorten år senere fik han rigtigt gode vidnesbyrd. Som alle andre læsødreng kom Niels Christoffer i en tidlig alder til søs. Blandt andet var han på havkalfiskeri ved Island med huggerten "De jonge Goose". Det var med samme slags fiskeri og på samme skib hans lillebror, Frederik, godt ti år senere begyndte sin sømandskarriere. I december 1840 blev Niels Christoffer i København forhyret som matros på skonnerten "Rapid". Rejsen gik til Middelhavet, hvor den desværre også sluttede for ham. Som sørullen anfører: *"..15/12 40 til Middelhavet. Ej hjemkommen. Styrtet i Søen og druknet fra Skonnerten Rapid ført af D.C. Juul"*. Da var det kun et par måneder siden, han havde kunnet fejre sin 21-års fødselsdag.

Henrik Anthon Nicolaj Dølnér Wiis var opkaldt efter skipper Henrik Anthon Dølnér. Da Peter Nielsen Wiis kom tilbage til København i efteråret 1810 efter at have afviklet sine forretninger på Læsø i forbindelse med forliset med jagten "Margrethe Didericha", fik han hyre som prisemester på kaperskonnerten "Madame Clark", der var ført af Henrik Anthon Dølnér. Da samme Dølnér i 1811 blev skipper på kaperbåden "Gouverneur Rothe" med det med Peter Nielsen Wiis som styrmand. Der må have været et fint samarbejde mellem de to, siden Peter Nielsen Wiis, der i mellemtiden var blevet skolelærer og kirkesanger i Byrum på Læsø, ti år senere fandt på at døbe sin søn Henrik Anthon Nicolai Dølnér. Den unge Dølnér Wiis kom til søs som sine brødre. I en periode var han på fyrskibet Trindelen. I 1848 blev han gift med Andrine Kirstine Pedersdatter. Familien boede som indsiddere i skolehuset i Byrum. I 1850 blev han ifølge sørullen ramt af en slagtilfælde, som han i åbenbart kom sig over. Hans tidlige dødsfald i 1857 i en alder af kun 34 år kan dog muligvis hænge sammen med det slagtilfælde, han havde haft nogle år tidligere. Andrine Kirstine blev ved hans død alene med fem små børn.

Hans Peder Pedersen Wiis var den eneste af Peder Nielsen Wiis' drenge, der ikke blev sømand. I de fleste folketællinger benævnes han som snedker. Han blev i februar 1849 gift med jordemoren på Læsø, Karen Helene Gundersen. Karen Helene var fra Norge, født i 1808 og hun var dermed 16 år ældre end Hans Peder. Hun og hendes mand, Axel Einarsen, havde slået sig ned i Sæby omkring 1834. I juni 1841 kom familien til Læsø med sine 5 børn. På Læsø fik de i 1843 et barn mere, som blev opkaldt efter sin far, som var død to måneder før barnet var blevet født. Axel Einarsen blev 36 år gammel. I november 1848 fødte Karen Helene en datter. Den udlagte barnefader var en mildest talt meget ung Christian Emanuel Bodholt, søn af gæstgiver Bodholt i Byrum. Hermed havde Karen Helene fået syv børn. Som nævnt blev Karen Helene og Hans Peder Wiis gift i Byrum kirke i februar 1849. I august året efter blev de forældre til et par tvillinger. Da var Karen Helene 42 år gammel. Den ene af tvillingedrengene døde efter et halvt års forløb. Den anden klarede sig. Han var opkaldt efter sin bedstefar, den gamle skolelærer, Peder Nielsen Wiis, som stadig var virksom i Byrum. Da Karen Helene havde været jordemoder på Læsø i 12 år, flyttede hun og Hans Peder Wiis med de fire yngste børn fra Læsø til Råby sogn ved Randers. I 1862 var Karen Helenes tre ældste piger samt Axel, der var født på Læsø, rejst med i de store mormonrejser over Atlanten og tværs over USA til Salt Lake City i Utah, og i 1870 rejste Karen Helene, Hans Peder og deres yngste søn, Peder Nielsen Wiis, over til dem. Da var Karen Helene 63 år gammel og Hans Peder 46. Hvor godt de har klaret sig

i Utah er ikke klart, men der sikkert været god brug for en jordemoder. Det ser også ud til, at Hans Peder har forsøgt sig som landmand og erhvervet de standardmæssige 160 acres for 10 dollars. Men helt vellykket har det nu næppe været, for da Karen Helene døde i 1890, 82 år gammel, besluttede Hans Peder sig for at rejse tilbage til Danmark. Hjemme i Danmark ser han ud til i begyndelsen at have opholdt sig dels i Fredericia, hvor hans søster jo havde levet, dels i Råby, hvor han i sin tid havde virket som snedker og skomager, inden han i 1895 eller 1896 kom til Læsø. Han var da 70 år gammel, og søgte straks kommunen om alderdomsunderstøttelse med den begrundelse, at han ikke kunne virke som snedker, da han var blevet dårlig til at se. Begrundelsen blev afvist, fordi han ikke havde haft fast bopæl i Danmark i de sidste ti år. Det lykkedes ham at låne penge til at købe et lille hus i Vesterø, matrikel 116d, som mange år senere blev kaldt "Metternes Hjørne". Han klarede sig ved at have lidt brødudsalg, lidt havebrug, høns og ved at slibe knive for folk. Desuden havde han et par logerende, hvis husleje var den hjælp, de gav ham. Til sidst endte han på regulær fattighjælp og solgte eller måtte sælge huset for 900 kroner i 1901. På et tidspunkt må han alligevel have fået lidt understøttelse fra Læsø Kommune, for på sognerådets møde den 3. marts, 1903 besluttedes det at yde den "alderdomsunderstøttede H.P Wiis" en ekstra hjælp under hans sygdom. Den ekstra understøttelse var på 40 kroner "én gang for alle". Da han døde i august 1903 var han 78 år gammel, og havde efter dødsattesten været syg i 8 måneder med prostataproblemer. Da han døde boede han på Lille Vejgård i Byrum, lige midt imellem skolen og kirken.

Gertrud Høllet Henriette Wiis var det ældste af Gertrud Høllet Bach's børn og opkaldt efter sin mor. Hun blev mor til ni levedygtige børn, inden hun døde i en alder af kun 52 år.

Omkring 1850 var skolekommissionen for Læsø ikke helt tilfreds med Peter Nielsen Wiis' indsats som skolelærer: Dels var der kommet alt for mange børn i skolen til at en enkelt lærer kunne magte det, dels var skolelærer Wiis ikke ung længere og desuden var han blevet dårlig til at høre. I april 1852 fik han en ung hjælpelærer, Peter Bonne Høyer. Peter Bonne var kun lærer på Læsø i halvandet år, men det var længe nok til at lære Gertrud Henriette at kende. Han rejste fra Læsø i november 1853, men da må brylluppet have været aftalt, for det stod allerede den 4. januar 1854 i Byrum kirke. Efter brylluppet flyttede de unge mennesker til Thorup i Dronninglund sogn, hvor Peter Bonne virkede som skolelærer. Fire børn nåede Gertrud Henriette at føde i den forholdsvis korte årrække familien boede i Thorup. Deres andet barn blev opkaldt efter hendes yngste lillebror: Christian Kønig. Hendes søster, Elisabeth Wiis, var en af fadderne ved Christian Kønigs dåb i april 1856. Allerede året efter fødte Gertrud Henriette en ny søn, der fik navnet Hother Viggo.

Med dyb Veemod meddeles herved Slægt og Venner, at Herren den 14de d. M. bortkaldte min kjære trofaste Hustru, vore mange Børns opofrende Moder, **Gertrud Høllet Henriette**, født Wiis, 53 Aar, efter flere Ugers smertefuld Sygeleie. Vort Ægteskab blev vel-signet med 10 Børn, af hvilke 2 ere gangne forud, og 8 staae med mig dybtsørgende ved hendes Baare over hendes saa tidlige Bortgang.
Ellidshøi Skole, den 15de Februar 1883.
P. B. Hoyer.
Begravelsen foregaaer fra Hjemmet Tirsdagen den 20de Februar. Kl. 11^{1/2}.

Gertrud Henriette var den af Frederik Wiis' søskende der fik flest børn. Desværre døde hun fra sin mand og de mange børn i februar 1883. Hun blev 53 år gammel og blev begravet på Ellidshøj kirkegård. To børn "ere gangne forud" skrev Peter Bonne. Det må være tale om en lille dreng, der blev født den 20. marts 1859, men som ikke nåede at blive døbt, inden han døde, samt den tolvårige Harald Sigurd, der døde i november 1874.

Meddelelse i Aalborg Stiftstidende, den 16. februar, 1883.

Ved dåben i september deltog både Elisabeth og sømand Christian Israel Kønig Wiis som faddere. Det gav Israel Kønig lejlighed til at se sin lille navnefælle, der var opkaldt efter ham, og som endnu ikke blevet halvandet år gammel. Så nogen kontakt må der have været mellem i det mindste nogle

af Wiis-børnene fra Læsø. Efter godt 5 år rykkede Høyerfamilien videre til skolen i Ellidshøj sogn lidt syd for Aalborg. Gertrud Henriette og Peter Bonne fik i alt 10 børn, så Gertrud Henriette har ganske givet haft nok af se til i skolelærerhjemmet. Måske havde det slidt hende op. Hun døde i februar 1883, 53 år gammel.

Poul Bach Pedersen Wiis var tre år ældre end lillebroren Frederik, og han var opkaldt efter morfaren, Poul Bach. I 1849 var han med korvetten "Najaden", som det år mest var vagtskib på Øresund. Året efter var han igen på togt, denne gang med linjeskibet "Skjold", hvorfra han kom over på søsterskibet "Dronning Marie". Denne gang gik togterne til den vestlige ende af Østersøen. Poul Bach fik sin styrmandseksamen den 22. maj, 1857, fjorten måneder senere end Frederik, som måske havde tilskyndet ham til at få taget den eksamen. Han fik karakteren "Ej ubekvem", mens Frederik året før havde fået "Godt". Poul Bach har dog været vanskeligere at følge i kilderne end Frederik. Muligvis har han fundet hyrer andre steder end i København, og af sørullen fremgår det, at han i 1861 anmeldte, at han tog hyrer på "fremmede Nationers Skibe". Forinden havde han blandt andet været styrmand på galeasen "Flora" af Sønderho, der sejlede i Nordeuropæisk fart. Poul Bach forblev ugift hele sit liv. – På et tidspunkt må der dog være sket et eller andet meget alvorligt med ham, som fik ham til igen at finde vej hjem til Læsø. Og heldigvis – må man vist sige – lykkedes det for ham. Præcist hvornår dette alvorlige indtraf og hvad det bestod i, har det ikke været muligt at finde ud af. I marts 1898 kom der en lov, der bestemte, at alle veteranerne fra krigen 1848-50 kunne få en "Jubilæumsgave". Denne gave søgte Poul Bach om – formentlig tilskyndet og hjulpet af sin bror, Frederik. Her er hvad Læsø Sogneråd skrev bag på ansøgningen: *"Det er ikke Sogneraadet bekjendt, at der er noget urigtigt anført paa Skemaet. Ansøgeren har været Aandsvag siden 1870, men er meget fredsommelig. Han har Ophold hos sin Broder, som erholder 90 Kr. Aarlig af Kommunen, altsaa en fattig Karl. Læsø Sogneraad, den 18. Juni, 1898. PSV underdanigst C.M.Christensen"*. Han må altså været kommet tilbage til Læsø omkring 1870. Ved folketællingen i februar det år, fremgår det, at han er sømand i fart, og at han har været fraværende fra sognet i 10 år, altså siden 1860. Han må så efter alle de år være kommet tilbage som "Aandsvag". Muligvis er han kommet til skade med et eller andet, eller han kan i en ung alder have fået en hjerneblødning. Af folketællingen i 1890 fremgår det også, at han var sindssyg. Poul Bach døde den 15. februar 1900. Dødsårsagen angives på dødsattesten som "Mb Mentalis", som er en forkortelse af Morbus Mentalis, som skulle betyde sindssyge. I 30 år – altså næsten halvdelen af sit 69 år lange liv – havde Poul Bach således døjet med en eller anden mental forstyrrelse, der gjorde ham ude af stand til at forsørge sig selv.

Kirstine Elisabeth Wiis var lige knap to år ældre end Frederik. Hun blev konfirmeret i 1847, og fik karakteren "Meget god" for kundskaber og "God" for opførsel. Hvordan hendes liv ellers er forløbet er ikke helt let at få overblik over. Hun blev aldrig gift, og fik heller ikke nogen børn. Tilsyneladende har hun tilbragt hele sig liv på Læsø. Ved folketællingerne for 1845, 1855, 1860 og 1870 boede hun åbenbart hos forældrene i Byrum. I folketællingen i 1870 var hun 37 år gammel, og der er ikke anført noget stillingsbetegnelse for hende, hvad der er lidt usædvanligt. Hun har formentlig gået sine gamle forældre til hånd, men det kan måske synes lidt overflødig for i samme folketælling havde de også to tjenestepiger ansat. Det har ikke været muligt at finde Wiis-familien i folketællingen for 1880. Det er svært ikke at tænke, at hun måske alligevel ikke har været fuldt arbejdsdygtig. I hvert to gange i sit liv var hun en tur på fastlandet, og det var i april 1856 og igen i september 1857. Da var hun i Thorup i Dronninglund sogn, hvor hun stod fadder for sin

storesøsters, Gertrud Henriettes, børn. I 1888 lavede Frederik Wiis en egentlig aftægtskontrakt med hende, og hun flyttede ind i det lille hus, som Frederik havde fået bygget lige vest for ejendommen.

Frederik Wiis og hans fire helsøskende er alle født i ejendommen til venstre. I forgrunden ses det lille hus som Frederik fik bygget som aftægtshus til sin søster, Kirstine Elisabeth. Højst tænkeligt blev det bygget, så broren, Poul Bach Wiis også kunne bo der, og Kirstine Elisabeth kunne gå Poul Bach til hånd, da han havde svært ved at klare sig selv.

Foto: Læsø Museum og Lokalhistoriske Arkiv, Byrum

Det kan virke lidt ejendommeligt at gå på aftægt i en alder af kun 56 år. Måske ønskede Frederik, eller måske hans kone, Madsine Kathrine Madsen, som han var blevet gift med året før, simpelthen at hun flyttede ud af huset, hvor de selv boede. Det var jo også storebroren Poul, som – må man tro - gik og tullede rundt. Han flyttede også ind i aftægtshuset. Muligvis har Kirstine Elisabeth taget sig af den sindsforvirrede storebror, og det er ikke usandsynligt, at aftægten og byggeriet af det lille hus også skal ses i det lys, selvom Poul ikke er nævnt i aftalen med et eneste ord. Det er bestemt sandsynligt, at Frederik byggede huset netop til de to. Det var ikke mange år Kirstine Elisabeth fik glæde af sin aftægtskontrakt: Hun døde 64 år gammel i november 1896. Hun døde af kræft. Dødsattesten specificerer ikke kræfttypen, kun at hun havde døjet med det siden årets begyndelse.

Christian Israel Kønig Wiis var Frederiks lillebror og den yngste af Peter Nielsen Wiis ti levende børn. Han havde fået navn efter Læsøs læge, distriktskirurg Kønig, som havde vaccineret de fleste af Kønig Wiis ældre søskende. Det forhindrede imidlertid ikke Kønig Wiis i at ende som patient på et hospital en meget stor del af sit liv. Hans livsbane var ellers begyndt på samme måde som hans større brødre: Han kom til søs, da han var blevet konfirmeret. Det har ikke været muligt at følge ham i alle hans forhyringer, men i november 1854 fik han hyre som letmatros på skonnerten "Johanne Schweffel" af Kiel. Rejsen gik til Leith i England og derfra videre. I november 1861 findes han som nyforhyret matros på skonnert "Fortuna" af København. Hans navn er dog overstreget, hvad der tyder på, at hyren ikke er blevet til noget alligevel. Muligvis er han sprunget fra, eller andet er kommet i vejen.

I hvert fald to gange har han været hjemme på Læsø: I juni 1859 udlægges han som far til Jens Christian Jensen, født i Vesterø den 31. maj. Derefter har han måske fundet det passende at komme væk fra øen.

Ifølge folketællingen fra februar 1860 var han i fart på Middelhavet. Han må dog have været hjemme på øen igen i efteråret 1862. I hvert fald blev han i august 1863 udlagt som far til Anton Nielsen Wiis. Anton Nielsen Wiis fik givetvis ikke sit efternavn efter Israel Kønig, men derimod snarere efter Israel Kønigs halvbror, Anthon Dølner Wiis, der var død i 1857. Anton Niensens Wiis' mor var nemlig Anthon Dølner Wiis' enke.

Ind i mellem var Israel Kønig indkaldt til flåden. Ifølge sørullen skulle han have gjort ikke færre end 7 togt. Det sidste tilsyneladende under krigen i 1864, hvor han skulle være blevet hjemsendt den 14. september. Sandsynligvis er han taget hjem til Læsø, og har tilbragt efteråret og lidt af vinteren på øen. Folketællingen i 1870 nævner, at han er i fart og har været borte fra sognet i 4 år og elleve måneder. Det vil sige, at han sidste gang var hjemme på Læsø i det tidligere forår 1865. Herefter forsvinder han i mange år. Han har sandsynligvis været "i fart med fremmede nationers skibe", som hans to andre brødre var.

Imidlertid dukker han op igen i amerikanske folketællinger fra 1880 og senere tællinger. Der er tale om en person, der hedder Kønig Wiis, ganske vist også stavet Conig Weis, men som er født i Danmark i 1835, og hvis forældre begge er født i Danmark. Navnet er så specielt, at der absolut er grund til at antage, at der er tale om Israel Kønig Wiis fra Læsø. Kønig Wiis havde opholdt sig i San Fransisco, da han omkring 1878 blev indlagt på Napa State Hospital. Napa State Hospital var på dette tidspunkt et nybygget moderne hospital. En senere tid ville kalde det et Psykiatrisk Hospital, men US-Census for 1880, benævner det "*Napa State Hospital for the Insane*", altså et sindsygehospital. Det var et stort hospital, men det blev hurtigt fyldt op. I 1891 havde det 1373 patienter, og det var dobbelt så mange, som det var beregnet til. Der hørte en del jord til, og økonomien var i høj grad baseret på, at hospitalet kunne dyrke sine egne levnedsmidler. Det var også en del af behandlingen, der gik ud på at holde de indlagte beskæftiget.

Napa State Asylum for the Insane (senere: Napa State Hospital) blev bygget 1873 - 1875. Der hørte knap 100 hektar jord til. Det var meningen, at institutionen skulle være selvforsynende og patienterne holdes beskæftiget. Hospitalet havde sin egen kirkegård, der var i brug fra 1875 til 1924. I den periode blev omkring 4365 personer begravet her, blandt andre Israel Kønig Wiis, der døde i 1919. Da havde han tilbragt mere end 40 år på Napa State Hospital, eller næsten halvdelen af sit liv.

Foto: Farvelagt postkort fra 1909. Wikimedia Commons.
www.commonswikimedia.org

Omstændighederne omkring Israel Kønigs indlæggelse og ophold kendes ikke, kun noterer Census fra 1880, at han led af "Mania" og at han havde fået det første anfald i en alder af 43 år, dvs. i 1878. Det var 22 måneder forud for tællingen, så han må være blevet indlagt omkring august-september 1878. Der nævnes kun eet anfald, til gengæld må det have været vedvarende, for han slap aldrig ud fra Napa State Hospital igen. Muligvis har han med årene udviklet en alvorlig grad af manio-depression.

Israel Kønig Wiis døde den 22. januar 1919, 83 år gammel, og blev begravet på hospitalets kirkegård. Han blev den sidstlevende og også den, der blev ældst af alle Peder Nielsen Wiis' børn, men måtte altså tilbringe omtrent halvdelen af sit liv på en anstalt i Californien.

Man kan undre sig over, at Frederik Wiis' to helbrødre, Poul Bach og Israel Kønig, begge endte som "sindssyge". Om det var samme form for sindssyge, de led af, er uvist. Men fælles for dem er, at sygdommen åbenbart først for alvor udviklede sig i voksenalderen, hvor de har været omkring de fyrre år gamle. Man kan forestille sig visse sygdomme, som dengang ikke var ualmindelige blandt sømænd, og som de måske hyppigt pådrog sig som yngre, men som senere i livet udviklede sig og påvirkede centralnervesystemet og hjernefunktionen. Men intet i kilderne giver nogen antydning i den retning. Om der også er en sammenhæng til halvbroren, Anton Dølners, slagtilfælde og meget tidlige død som 34-årig få år senere, vides naturligvis heller ikke. De to andre halvbrødre fik såmænd heller ikke noget glørværdigt liv: Niels Christoffer druknede som 21-årig i Middelhavet, og Hans Peder endte – efter at have været gift og emigreret til Amerika og igen vendt hjem til Læsø – som fattiglem på øen.

Kun to af søstrene blev gift og fik børn, nemlig halvsøsteren Hanna Rebekka og helsøsteren Gertrud Henriette. Den ugifte halvsøster, Petrine Marie, døde på Sankt Hans hospital ved Roskilde. Men hun var dog firs år, da hun døde og muligvis kan hun være endt på Sankt Hans på grund af demens. Den ligeledes ugifte helsøster Kirstine Elisabeth forblev på Læsø og på ejendommen i Byrum hele sit liv. Formentligt har hun gået sine forældre og siden Frederik og hans familie til hånd.

*****

Kilder:

Arkivalieronline: www.arkivalieronline.dk

- *Folketællinger*
- *Kirkebøger*
- *Social- og sundhedsvæsen => Dødsattester => Læsø lægedistrikt (1875-1915)*
- *Ejendomme => Realregistre, Skøde- og panteprotokoller => Læsø Birkedommer: Skøde- og Panteprotokol 1768-1927 / 1875-1897: Folio 336: Kirstine Elisabeths aftægtskontrakt.*
- *Lægdsruller => Lægdsruller fra lokaladministrationen => Læsø Birkedommer => Lægdsrulle/sørulle 1802 - 1917*
- *Militærvæsen => De slesvigske krige => Ansøgningskemaer til jubilæumsgaver for veteraner fra krigen 1858-50 i hht lov af 26.03.1898 => Hjørring V => Opslag 4 og 5: Poul Bach Wiis*
- *Søfart => Waterscouten i København, diverse protokoller 1746 - 1871*

Ancestry: www.ancestry.com

- *Census, California, Napa, Napa State Hospital 1880, 1900, 1910*
- *Death Certificates: Napa State Hospital 1919*

Dahl, Kurt: Navneregister til den transskriberede udgave af "Læsø Birks Skøde og Panteprotokol 1869 – 1850", www.danskerneshistorieonline.dk

Dahl, Kurt, afskrift og transskription af "Læsø Skøde- og Panteprotokol 1769-1850" www.danskerneshistorieonline.dk

Det danske Udvandrerarkiv: www.aalborgstadsarkiv.dk => Udvandrerprotokollen

Niels Lysdal Nielsen: *Et rids af historien om Læsø Andelsmejeri (side 22-29):* Årsskrift 2019

Københavns Stadsarkiv: www.kbharkiv.dk => Skt Hans Hospital 1787 – 1938

- Register over patienter 1808-1927, opslag 546
- Fattigvæsnets protokol over patienter 1883-1906 (1892-1899), opslag 119
- Døds- og begravelsesprotokol 180 – 1897, opslag 204

Læsø Museum og lokalhistoriske Arkiv:

- Copie Bog angaaende Læsøe Lands Sogneforstanderskab. Begyndt den 29. Januari 1842. Transkriberet af Edith Thorsen. Læsø Museum og lokalhistoriske Arkiv.
- Læsø Sogneråd, forhandlingsprotokol 1901 – 1904. Affotograferet af Kurt Dahl.

Mediastream. Tidens aviser fra Det Kongelige Biblioteks Mediasamlinger. www.statsbiblioteket.dk/mediastream

Saints by Sea: www.saintsbysea.byu.edu (Karen Helenes børns udvandring med mormonerne til Amerika i 1862)

Wikimedia Commons: www.commonswikimedia.com

*****

Barken "Emma Arvigne"

**Frederik Wiis var andenstyrmand og
navigator på "Emma Arvigne"
fra marts 1856 til juli 1858.**

"...en vax Læsøboer"

**Det var den betegnelse, som Frederik Wiis –
iført vandstøvler og bevæbnet med en
ildrager - gjorde sig fortjent til en
novemberdag i 1856, mens "Emma Arvigne"
lå til ankers på floden Salween ved Maulmein
i British Burma.**